Litterära perspektiv på sjukdom och död: Introduktion

21 februari 2024

Kvällens upplägg

- Introduktion till kursen
- "Att tolka texten"
- Dikttolkning
- Dikttolkning i breakout-rooms
- Uppsamling i helgrupp

Kursbeskrivningen

Sjukdom, sårbarhet, lidande och död – alla är de är existentiella erfarenheter vi kan få en fördjupad förståelse av genom litterära skildringar.

Hur gestaltas sjukdom? Hur skildras dödsögonblicket? Vilka bilder och vilken symbolik används om sjukdomar – och hur kan också sjukdom i sig bli till symbol? På denna kurs diskuterar vi i en serie seminarier historiska och samtida litterära och teoretiska verk som aktualiserar och gestaltar människans möte med sjukdom och död.

Kursen riktar sig till alla med intresse för temat: humanister såväl som medicinare, vårdvetare och psykologer, studenter såväl som yrkesverksamma.

Kursens schema

- 21 februari: Introduktion (KB, DH)
- 28 februari: Berättelser om psykisk sjukdom (DH)
- 8 mars: Sjukdom och död ur jagperspektiv (KB)
- 13 mars: Sjukdom som metafor Susan Sontag och hennes arv (KB)
- 20 mars: Workshop: Sjukdom som metafor metaforer om sjukdom (KB, DH)
- 27 mars: Döden i rymdåldern (DH)
- 3 april: Hysteri i litteratur och medicinhistoria (KB)
- 10 april: Epilepsi i grafisk roman (DH)
- 17 april: Sorg (DH)
- 24 april: I döden livet. Kursavslutning (KB, DH)
- 8 maj: Deadline, slutuppgiften

Kurshemsidan på canvas:

https://canvas.education.lu.se/courses/28569

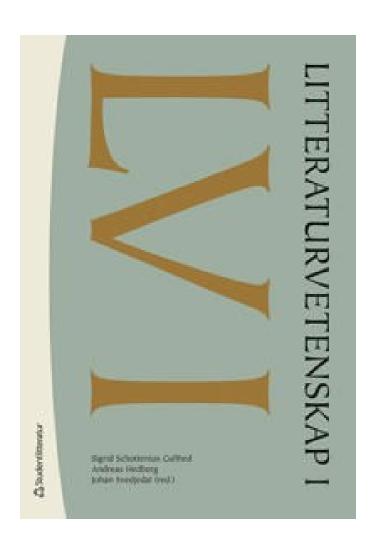
Litteraturvetenskapens kanske förnämligaste uppgift är att få oss som läser och tycker om litteratur **att läsa den på bättre sätt** och tycka om den ännu mer. Men vad innebär det egentligen att läsa bra? Vad innebär det att tycka om litteratur?

Litteraturvetare läser och kommenterar litteratur på otaliga sätt, men de försöker inte minst ge skäl till varför de gör som de gör när de läser och kommenterar. Det övergripande syftet är att intensifiera, precisera och eventuellt korrigera den litterära upplevelsen. Det är inte alltid så lätt att motivera det man gör.

Erik Bjerck Hagen: Vad är litteraturvetenskap?

Bara att kommentera litteratur kan vara besvärligt. Litteraturvetare vill nämligen helst **bidra med något mer** än rena innehållsreferat eller neutrala fakta om text och författare. I synnerhet är vi intresserade av **så svårfångade fenomen som det litterära verkets mening, sanning, kvalitet och litteraritet** (det som gör litteraturen till litteratur). Dessa fenomen är perceptuella mer än konceptuella; de uttrycker *erfarenheter* som aldrig helt går att fånga i ord.

Erik Bjerck Hagen: Vad är litteraturvetenskap?

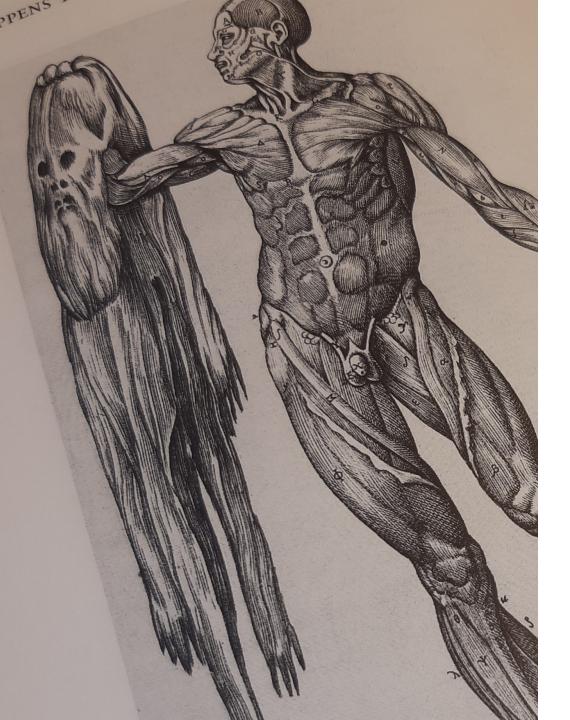
Kapitlen

- Berättelseanalys
- Litteratur och idéer
- Litteratur, makt och genus

Medicinsk humaniora

- ... är ett forsknings- och undervisningsfält som utforskar
- kontexter
- upplevelser och erfarenheter (experience) samt
- kritiska och begreppsliga frågor i medicinen och hälsovården
- samtidigt som den stärker studenters professionella identitetsformation.

Thomas R. Cole m.fl., *Medical Humanities* (2015)

Medicinsk humaniora

- ett brett område
- Filosofi, etik, religionsvetenskap
- Medicinhistoria
- Estetiska vetenskaper (litteratur, konst, film osv.). Narrativ medicin
- Etnologi och medicinsk antropologi
- Språkvetenskap, kommunikation
- Psykologi. Sociologi. Genusvetenskap

Den flådda kroppen (muskelmannekäng). Ur Juan de Valverde, *Anatome corporis humani* (1589). Hämtad ur Karin Johannisson, *Kroppens tunna skal*.

ger sig pa rygg. Brösten är rädd för vad det ska göra med hantgenbilden och hon brukar inte vara den kon såg ju mentet glider Över de är rädd för vad det skå göra med henne med den hon såg ju med det hass erbröstet, trycker lätt röntgenbilden och hon brukar inte vara den som säg ju seekera, analysera. Det är torrt i halsen, snustorrt bara, hon brukar vitja na upp ant på bordet, fram and ar De där punkterna, samlade tätt, vad hetval ssekera, analysera. Det ar torrt i halsen, snustorrt. — De där punkterna, samlade tätt, vad betyder de? frågar et stryker mot on efter en stund. Läkaren för åter instrumentet till lymfkärlen under arhon efter en stund. en bit ovanför - Kan du inte säga? Du vet ju. - Kan du inte saga: Du ver)u. Läkaren lyfter instrumentet från bröstet en millimeter re tittar på er avläsa och ner igen. – Det brukar se ut så, säger läkaren. - Det brukar se ut sa, sager lakaren. - Vad brukar? Är det ...? Jamen, säg vad du tror, säger hon irriterat. on irriterat. Läkaren lägger undan instrumentet och tittar på henne. - Det lutar at cancer. Luft störtar in i huvudet, rummet trycks ut mot kanterna, skrivbordet datorn lin Luft stortar minuvudet, rummet trycks ut mot kanterna, ultraljudsmaskinen, skärmen, skrivbordet, datorn, läkar. ultraljudsmaskinen, skurvoordet, datorn, läkar. na pressas utmed väggarna som ett tivolirace med motor. kör runt som dåra...... na pressas utmeu vaggarna som en uvonrace med motor. cyklar, inredning och läkare kör runt som dårar runt väg Hör de hennez Måeta L garna. I mitten ligger hon. Hör de henne? Måste hon ropa? Varför går allt så fort runt henne? Lioger hon kvar på brit. Varior gar am sa rotter and sen? Ja, och hon tar ett steg åt sidan, liksom glider, halkar ur kroppen. Det är torrt överallt, kroppen är snustorr, all vätska har runnit ur hennes kropp, hon är balsamerat lik och svävar lätt över britsen och långt bort hör hon sin röst inifrån kroppen. Den låter redig.

es inuti rtyst

Narrativ medicin

Ett medicinskt förhållningssätt som lyfter fram hur berättelser och berättande är en viktig del av den medicinska verksamheten, liksom i vår förståelse av oss själva och andra.

"medicine practiced with the narrative competencies to recognize, absorb, interpret, and be moved by the stories of illness"

```
ger sig på rygg. Brösten
                                                            är rädd för vad det ska göra med hantgenbilden och hon brukar inte vara den kon såg ju
mentet glider Över de
                                                           är rädd för vad det skå göra med henne med den som såg ju med det hass
erbröstet, trycker lätt
                                                          röntgenbilden och hon brukar inte vara den som säg ju sesekera, analysera. Det är torrt i halsen, snustorrt bara,
                                                         hon brukar vitja na upp ant på bordet, fram and ar De där punkterna, samlade tätt, vad hetval
                                                           ssekera, analysera. Det ar torrt i halsen, snustorrt.

— De där punkterna, samlade tätt, vad betyder de? frågar
et stryker mot
                                                       on efter en stund.
Läkaren för åter instrumentet till lymfkärlen under ar-
                                                        hon efter en stund.
en bit ovanför
                                                      - Kan du inte säga? Du vet ju.
                                                    - Kan du inte saga: Du ver)u.
Läkaren lyfter instrumentet från bröstet en millimeter
te tittar på
er avläsa
                                                 och ner igen.
                                                 - Det brukar se ut så, säger läkaren.
                                               - Det brukar se ut sa, sager takaren.
- Vad brukar? Är det ...? Jamen, säg vad du tror, säger
                                            on irriterat.

Läkaren lägger undan instrumentet och tittar på henne.
                                            hon irriterat.
                                        - Det lutar at cancer.

Luft störtar in i huvudet, rummet trycks ut mot kanterna, skrivbordet. datorn leit
                                    Luft stortar minuvudet, rummet trycks ut mot kanterna, ultraljudsmaskinen, skärmen, skrivbordet, datorn, läkar.
                                  ultraljudsmaskinen, skurvoordet, datorn, läkar.

na pressas utmed väggarna som ett tivolirace med motor.

kör runt som dåra......
                                na pressas utmeu vassarna som ett uvoltrace med motor.

cyklar, inredning och läkare kör runt som dårar runt väg-

Hör de henne? Måeta L
                              garna. I mitten ligger hon. Hör de henne? Måste hon ropa?
                             Varför går allt så fort runt henne? Lioger hon kvar på brit.
                          Varior gar am sa rotter and sen? Ja, och hon tar ett steg åt sidan, liksom glider, halkar
                         ur kroppen. Det är torrt överallt, kroppen är snustorr, all
                      vätska har runnit ur hennes kropp, hon är balsamerat lik
                    vatska nar och svävar lätt över britsen och långt bort hör hon sin röst
                  inifrån kroppen. Den låter redig.
```

es inuti r tyst

Narrativ medicin

Multiple pedagogic approaches have arisen "to encourage clinicians' use of literary and narrative practices in health care (...) to develop and maintain a clinically useful curiosity about patients and reflective selfawareness."

- Uppmärksamhet (*attention*)
- Representation
- Samhörighet (*affiliation*)

Charon et al: Close Reading and Creative Writing in Clinical Education

```
ger sig på rygg. Brösten
                                                                                                                                                                           är rädd för vad det ska göra med hantgenbilden och hon brukar inte vara den kon såg ju
mentet glider över de
                                                                                                                                                                         är rädd för vad det skå göra med henne med den som såg ju med det hass
erbröstet, trycker lätt
                                                                                                                                                                     röntgenbilden och hon brukar inte vara den som säg ju sam lad sam lad sen, snustort, bara,
                                                                                                                                                                    hon brukar vitja na upp ant på bordet, fram and ar De där punkterna, samlade tätt, vad hetval
                                                                                                                                                                        ssekera, analysera. Det ar torrt i halsen, snustorrt. Grad, sfer en stund.

Get en stund.

Get ar torrt i halsen, snustorrt. Grad, shustorrt. 
et stryker mot
                                                                                                                                                               on efter en stund.
Läkaren för åter instrumentet till lymfkärlen under ar-
                                                                                                                                                                hon efter en stund.
en bit ovanför
                                                                                                                                                           - Kan du inte säga? Du vet ju.
                                                                                                                                                    - Kan du inte saga: Du ver)u.
Läkaren lyfter instrumentet från bröstet en millimeter
te tittar på
er avläsa
                                                                                                                                             och ner igen.
                                                                                                                                              - Det brukar se ut så, säger läkaren.
                                                                                                                                        - Det brukar se ut sa, saget takaren.
- Vad brukar? Är det ...? Jamen, säg vad du tror, säger
es inuti
                                                                                                                               on irriterat.

Läkaren lägger undan instrumentet och tittar på henne.
                                                                                                                               hon irriterat.
                                                                                                                     Luft störtar in i huvudet, rummet trycks ut mot kanterna, skrivbordet datorn lai
                                                                                                       Luft storiar in interestration de la constant de la
                                                                                                  ultraljudsmaskinen, skurvoordet, datorn, läkar.

na pressas utmed väggarna som ett tivolirace med motor.

kör runt som dåra......
                                                                                             na pressas utmeu vassarna som ett uvoltrace med motor.

cyklar, inredning och läkare kör runt som dårar runt väg-

Hör de hennez Måeta L
                                                                                       garna. I mitten ligger hon. Hör de henne? Måste hon ropa?
                                                                                   Varför går allt så fort runt henne? Lioger hon kvar på brit.
                                                                            Varior gar ant sa sen? Ja, och hon tar ett steg åt sidan, liksom glider, halkar
                                                                       ur kroppen. Det är torrt överallt, kroppen är snustorr, all
                                                                 vätska har runnit ur hennes kropp, hon är balsamerat lik
                                                           och svävar lätt över britsen och långt bort hör hon sin röst
                                                      inifrån kroppen. Den låter redig.
```

r tyst

Narrativ medicin

"If you took the narrative out of medicine, there would be very little left."

(Rita Charon)

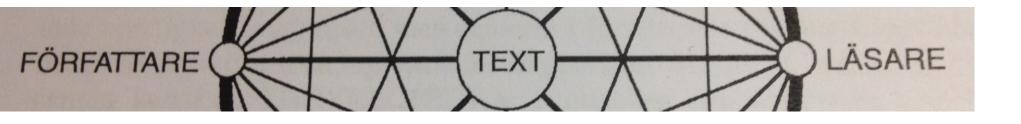
"Patients come to physicians with broken stories as much as with broken bones and broken bodies.

(Howard Brody)

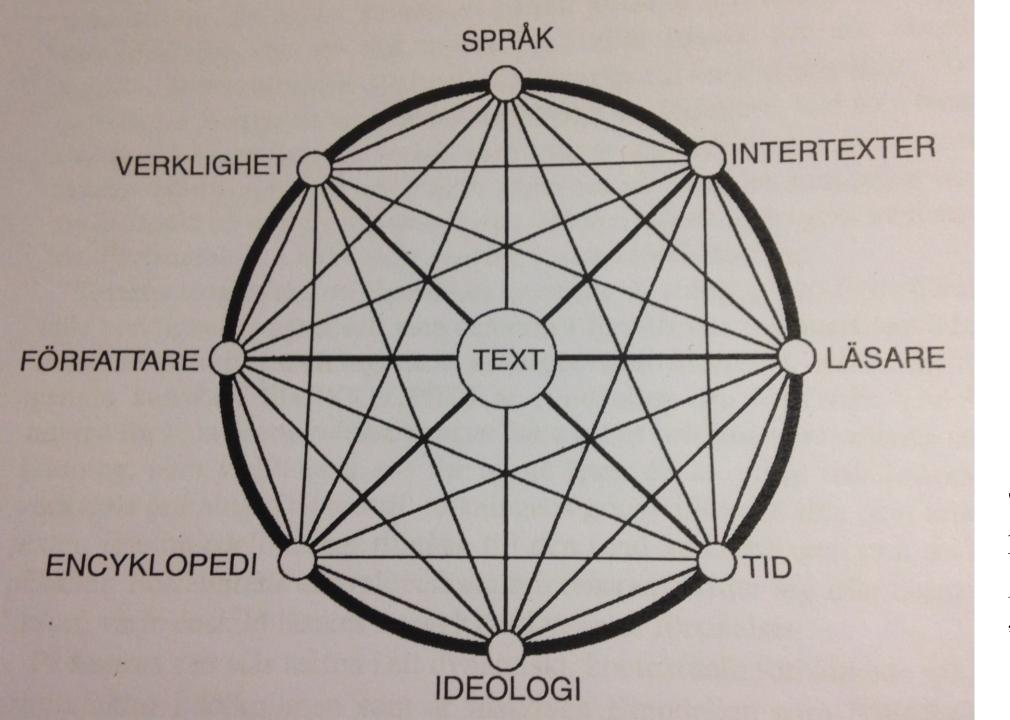
"Att tolka texten"

"Att tolka texten"

Varje tolkning måste betraktas som ett förslag till möjlig betydelse och beskrivs ogärna som "riktigt" eller "oriktig", "rätt" eller "fel". När den karakteriseras i positiva termer sker det hellre som "relevant", "rimlig", "välgrundad", "givande", "intresseväckande", uppslagsrik". Tolkningens uppgift är inte att fastslå textens mening, snarare att pröva möjliga betydelseperspektiv.

Avsändare – meddelande – mottagare

Texttolkningens primärfaktorer

Ur Anders Palm, "Att tolka texten"

Edith Södergran

- 1892–1923
- finlandssvensk poet
- pionjär inom den svenska modernismen
 - tidens nya idéer (t.ex. Nietzsche)
 - tidens nya litterära former (t.ex. fri vers)
- Debut: *Dikter* (1916)
- "Ingenting" (ca 1916) ur Landet som icke är (postumt utgiven 1925)

Ingenting

Var lugn, mitt barn, det finnes ingenting, och allt är som du ser: skogen, röken och skenornas flykt. Någonstädes långt borta i fjärran land finnes en blåare himmel och en mur med rosor eller en palm och en ljummare vind – och det är allt. Det finnes icke något mera än snön på granarnas gren. Det finnes ingenting att kyssa med varma läppar, och alla läppar bli med tiden svala. Men du säger, mitt barn, att ditt hjärta är mäktigt, och att leva förgäves är mindre än att dö. Vad ville du döden? Känner du vämjelsen hans kläder sprida och ingenting är äckligare än död för egen hand. Vi böra älska livets långa timmar av sjukdom och trånga år av längtan såsom de korta ögonblick då öknen blommar.

Att tolka texten

- 1. Vad handlar texten om? Beskriv i enkla, grundläggande ordalag vad det är som händer i texten. (Parafras 1.0)
- 2. Litterära grepp
 - binärer (motsatspar)
 - upprepningar
 - apostrof (direkt tilltal)
 - metaforer ("Livet är en resa") och liknelser ("Livet är som en resa")
 - personifikation (det konkreta)
 - anafor
 - eufoni (välljud)
 - radbrytningar
 - titel (om det finns någon)

Att tolka texten

3. Kontexter

- författarbiografi (t.ex. tuberkulos)
- ideologi (t.ex. Guds död)
- intertextualitet (t.ex. "öknen blommar", Jesaja 35)
- 4. Vad handlar texten om? Informerad beskrivning av texten med bruk av litteraturvetenskaplig terminologi, argumentation och sekundärlitteratur. (Parafras 2.0)

Att reflektera över: vad gör den litterära formen med "budskapet"? Vad går man miste om när man försöker extrahera ett "budskap" ur en litterär text? Vad vinner man?

Tomas Tranströmer, ur Sorgegondolen, 1996

Från juli 90

Det var en begravning och jag kände att den döde läste mina tankar bättre än jag själv.

Orgeln teg, fåglarna sjöng. Gropen ute i solgasset. Min väns röst höll till på minuternas baksida.

Jag körde hem genomskådad av sommardagens glans av regn och stillhet genomskådad av månen.